RAPPORT

over de eerste bijeenkomst van het Initiatief-comité ter oprichting van een International Committee of Agricultural Librarians and Documentalists (ICALD) en een korte orientatiereis op het gebied der Documentatie in West Duitsland.

Th.P.Loosjes.

1955
CENTRUM VOOR LANDBOUWDOCUMENTATIE
van de
AFDELING DOCUMENTATIE
van het
MINISTERIE VAN LANDBOUW, VISSERIJ EN VOEDSELVOORZIENING
's GRAVENHAGE.

INHOUD:

1. Inleiding
2. Chronologische opsomming der werkzaamheden
3. Eerste bijeenkomst van het Initiatief-comité ter oprichting van een International Committee of Agricultural Librarians and Documentalists
4. De toepassing van ponskaarten bij literatuuronderzoek
5. Reproductie en vermenigvuldigingstechniek
6. Gegevens over landbouwbibliotheken en landbouwdocumentatie in Duitsland
7. Coöperatie van bibliotheken
8. Gebruik systematische catalogi en trefwoorden catalogi; classificatie - problemen
9. Organisatie documentatiediensten
10. Diversen
    10.1 Opleiding documentalist
    10.2 Bibliotheek instructie voor studenten
    10.3 Contact met Oost Duitsland
    10.4 Auteursrecht en fotocopie
    10.5 Studium generale Heidelberg
    10.6 Attendering Battelle

Bijlage: Kosten vermenigvuldiging cataloguskaartjes volgens Dr C.Braband (AEG).

1. INLEIDING.

Het doel van de reis was:

1. Bijwoning van de vergadering van het Initiatief-comité voor de oprichting van het "International Committee of Agricultural Librarians and Documentalists".
2. Bezoek van de Documentatieafdeling van het Gmelin Institut te Clausthal, speciaal met het oog op de toepassing van de pons - kaartentechniek bij literatuuronderzoek.
3. Bijwoning van de 6. Arbeitstagung der Arbeitsgemeinschaft Technisch-wissenschaftliche Bibliotheken te Keulen.
4. Bezoek Bibliotheek Forschungsanstalt für Landwirtschaft, Braunschweig Völkenrode, speciaal met het oog op het aldaar inge - richte bronnenregister op het gebied van de landbouw.

Dit programma onderging op het laatste moment een wijziging en wel doordat de Tagung genoemd onder 3 werd afgelast. In plaats daarvan werd een gedeelte bijgewoond van de 2. Fachlehrgang der Deutschen Gesellschaft für Dokumentation e.V. te Essen. Tevens werden op raad en met behulp van Prof. Dr E.Pietsch, de directeur van het Gmelin Institut, besprekingen gehouden met twee andere instanties, die de pons - kaarten eveneens voor literatuuronderzoek gebruiken, waardoor de bestudering van dit onderdeel op bredere basis kwam te staan.

Tenslotte werd onderweg nog van de gelegenheid gebruik gemaakt de documentatiedienst van de AEG benevens acht wetenschappelijke bibliotheken en de researchafdeling van de fa. Kalle (reproductietechniek) te bezoeken.

Het resultaat was dus, dat naast twee vergaderingen en twee besprekingen, die reeds op het programma stonden, voornamelijk door de energieke hulp van Prof. Dr E.Pietsch en enige anderen, nog 12 andere besprekingen en bezoeken gearrangeerd konden worden. De van alle zijden ondervonden en dankbaar aanvaarde hulp van de duitse collega's, zonder welke hulp een dergelijk programma onmogelijk binnen zulk een korte termijn verwezenlijkt had kunnen worden, verdient dan ook afzonderlijke vermelding. Het zelfde is het geval t.a.v. de bijzondere gastvrije wijze waarop bij verschillende gelegenheden de buitenlandse bezoeker tegemoet gekomen werd.

2. Chronologische opsomming der werkzaamheden.

Zondag 13 Maart. Heenreis Utrecht-Braunschweig.

Maandag 14 Maart. A. Zentralbücherei Forschungsanstalt für Landwirtschaft. Völkenrode (Prof. Dr R.Lauche).

B. Bibliothek Institut f. Marktforschung Völkenrode (Dr Massante)

Dinsdag 15 Maart. A. Bibliothek Biologische Bundesanstalt für Land- und Forstwirtschaft Braunschweig (Dr J.Krause).

B. Bibliothek Gmelin Institut, Clausthal Zellerfeld (Frl. G. Mulert).

C. Dokumentations und Lochkarten Abt. Gmelin Institut Clausthal Zellerfeld (Prof Dr E.Pietsch)

Woensdag 16 Maart. A. Lochkarten Abt. der Max Planck Gesellschaft Göttingen (Ir Heimerdinger, K.Schneider, Dr M. Scheele).

B. Universitätsbibliothek Göttingen (Dr Schellinger).

Donderdag 17 Maart. A. Vergadering International Committee of Agricultural Librarians and Documentalists, Frankfurt a. Main.

Vrijdag 18 Maart. A. Idem.

B. Dokumentationsstelle der AEG Frankfurt a.Main (Dr C. Braband en Dr O.Frank).

Zaterdag 19 Maart. A. Bibliothek Senckenberg (Frankfurt a. Main (Dr Hodes).

Maandag 21 Maart. A. Universitätsbibliothek Heidelberg (Dr Wehmer en Dr Bauhuis).

Dinsdag 22 Maart. A. Research afdeling Kalle & Co AG. Wiesbaden - Biebrich (Dr Behmenburg)

B. Bibliothek Battelle Institut Frankfurt a. Main (Dr M.Romeisz)

Woensdag 23 Maart. A. Bibliothek der Landwirtschaftliche Fakultät, Bonn (Frau Dr Anders).

B. Kékulé Bücherei der Bayer-Werke Leverkusen (Dr Stoetzer)

Donderdag 24 Maart. A. 2. Fachlehrgang der deutsche Gesellschaft für Dokumentation (4e dag gewijd aan reproductie en vermenigvuldigingsmethoden) Essen. Terugreis Essen - Utrecht.

3. Eerste bijeenkomst van het Initiatief-comité ter oprichting van een International Committee of Agricultural Librarians and Documentalists (ICALD).

Ter voorbereiding van de definitieve oprichting van het "International Committee of Agricultural Librarians and Documentalists" kwamen vertegenwoordigers van zes initiatiefnemende landen (Frankrijk, Duitsland, Engeland, Oostenrijk, Zweden en Nederland) en de FAO op 17 en 18 Maart j.l. te Frankfurt a. Main bijeen. Als gastheer trad op het Kuratorium für Technik in der Landwirtschaft e.V. Voor de duur van deze tweedaagse vergadering nam Dr S.v.Frauendorfer (Oostenrijk) het voorzitterschap en de secretaris van de Max Eyth Gesellschaft (Dr Schnellbach) het secretariaat waar.

Het ICALD is bedoeld als voortzetting van het vooroorlogse International Committee of Agricultural Librarians, dat van zijn oprichting tot 1940 vruchtbaar werkzaam was, speciaal t.a.v. het scheppen van contactgelegenheid tussen collega's en het uitgeven van bibliographische publicaties. Het voornaamste punt van bespreking te Frankfurt was de voorbereiding van de eerste officiele oprichtingsbijeenkomst, die waarschijnlijk te Gent (België) op 8-11 Sept. 1955 zal plaats vinden. In aansluiting daarop kunnen de deelnemers dan het grote internationale bibliotheek- en documentatiecongres bijwonen, dat te Brussel op 12 Sept. 1955 begint. De uitnodigingen voor de Gentse bijeenkomst met het volledige programma zullen in de voorzomer van 1955 verzonden worden.

Het programma omvat naast de voor de oprichting nodige formele besprekingen, enige algemene inleidingen en geeft voorts, naast gelegenheid voor discussies over het te ontwerpen werkprogramma van het Committee, ampel gelegenheid voor de zo belangrijke persoonlijke contacten met collega's. Speciaal hiervoor werden een begroetingsavond en enige bezoeken ingelast. De gerachtvaardigde verwachting bestaat dat door samenwerking plannen bijv. op bibliografisch en documentatiegebied cooperatief sneller en beter verwezenlijkt zullen kunnen worden dan tot nog toe het geval was.

Teneinde de besprekingen te Gent een vlot verloop te doen hebben werden te Frankfurt de statuten en het huishoudelijk reglement, vnl. aan de hand van de ter vergadering aanwezige statuten en reglementen van de internationale vereniging van muziek-bibliotheken uitvoerig besproken en opgesteld. Tevens werd nauwkeurig onderzocht hoe de verhouding van het op te richten Committee zal zijn t.o.v. de verschillende bestaande internationale organisaties (IFLA, FID, UNESCO,FAO en derg.).

Ook de taakverdeling bij de verdere voorbereiding van de eerste bijeenkomst te Gent was van belang bijv. t.a.v. het samenstellen van het programma, het vertalen daarvan in de diverse voertalen, het vermenigvuldigen, de verzending, het verzamelen van het adressenmateriaal over de gehele wereld van de collega's. De verantwoordelijkheid voor deze aangelegenheden werd over de initiatief nemende landen verdeeld.
De mogelijkheden der finantiele regeling werden overwogen. Tenslotte werd ook een opstelling gemaakt van de verschillende mogelijke activiteiten van dit Committee om daaruit dan weer t.z.t. een urgentielijst te kunnen afleiden.

Concluderende kan gezegd worden dat de duidelijke wil der aanwezigen om tot een zo efficiënt mogelijk functionerende samenwerking te komen, het mogelijk maakte over de taal- en formaliteits-barrières heen elkaar zo snel te benaderen, dat in twee dagen deze eerste basis hecht gelegd kon worden. Wel is waar moet er thans voor September nog veel werk verzet worden, maar de gelegde persoonlijke contacten zullen dit ongetwijfeld mede vergemakkelijken.

4. De toepassing van ponskaarten bij literatuuronderzoek.

Zoals reeds in de inleiding gezegd, kon dank zij de hulp van Prof. Dr E.Pietsch ook contact verkregen worden met Dr Stoetzer, de leider van de documentatie afdeling chemie van de Bayer Werke te Leverkusen en met Dr M.Scheele van het Limnologische Fluszstation der Max Planck Gesellschaft Freudenthal, welke beide heren reeds enige jaren ervaring hebben in het gebruik van ponskaarten in de documentatie evenals dat natuurlijk bij het Gmelin Institut zelf het geval is.

Het is wellicht het beste te beginnen met de indeling van Dr M.Scheele die duidelijk onderscheid maakt tussen drie niveaux van toepassing nl.

1. Toegang documentatie (Nachweiskartei)
2. Gegevens documentatie (Auswertekartei)
3. Bewerking (Ergebniskartei)

Wat onze literatuurdocumentatie doet is bedoeld onder 1. In stadium 2 gaat de analyse van de publicatie tot en met de exacte gegevens. Dr Scheele maakte op dit niveau van vijf artikelen twee duizend ponskaarten.

Stadium 2 is dat waarin zich iedere overzichtsschrijver bevindt, die een samenvatting wil geven van de stand van zaken op een bepaald gebied en die nu de betrokken artikelen voor zich heeft en daaruit het verzamelreferaat op wil bouwen. Indien dit meer dan enige tientallen artikelen zijn, verliest hij het overzicht. Het is duidelijk, dat een ponskaarten-systeem voordelen heeft. Het is een kwestie van kwantiteit.

Onder stadium 3 vallen de bewerkingen van statistische gegevens. Het is duidelijk dat stadium 2 en 3 slechts voor individuele onderzoekers resp. onderzoekers-teams zijn om te gebruiken op zeer kleine gespecialiseerde terreinen; voor meer algemeen georienteerde documentatie komt alleen stadium 1 in aanmerking.

Elke publicatie heeft dus in stadium 1 een aantal toegangen (parameters, Pietsch)en deze dienen in de ponskaarten gebracht te worden. Volgens Dr Scheele zijn dan steeds twee sleutels nodig: een objectsleutel en een gezichtspuntsleutel. Dit is ook bij het Gmelin instituut het geval: de objectsleutel is het Gmelinse systeem der stoffen en verbindingen; de gezichtspuntensleutel is het boekje met "trefwoorden". De medewerker van Gmelin nu die de artikelen krijgt kan in stadium 2 komende zelf bijv. een randponskaartensysteem aanleggen, waarin een veel fijnere analyse plaats vindt.

Vanzelfsprekens zou voor ons ook de beperking tot het toegangenstadium aangewezen zijn. Er zijn echter nog verdere beperkingen nodig. De eerste vindt men in de trefwoordenlijst van het Gmelin instituut; de daarin voorkomende gezichtspunten t.a.v. de behandelde stoffen kunnen geponst worden, maar verder gaat men niet. Bijv. is het mogelijk te ponsen,"mechanische eigenschappen", maar niet "bijzondere mechanische eigenschappen". In bepaalde gavallen waar het een verbinding betreft waarover maar weinig literatuur is, zal men onder bepaalde omstandigheden niet verder willen gaan dan bijv. " physische eigen-

schappen", niet verder onderverdeeld. Maar anderzijds kan "onder mechanische eigenschappen" (stel bijv. bij rubber) zulk een hoeveelheid komen, dat men verder zou willen onderverdelen.
Hiervoor vormt nu het trefwoordenregister een natuurlijke rem. Deze rem maakt dat men niet overgaat tot analyse van elk gegeven of elk woord. Hier ligt dus de grens t.a.v. het 2e stadium van Dr Scheele.

Evenals bij de landbouwcode dus gedaan is, maakt men een rem op de analysedrift van degene die codeert. Deze rem hangt geheel af van de hoeveelheid kaarten achter een bepaalde geleidekaart bij een staand kaartsysteem. Of van de hoeveelheid die bij een bepaalde selectie bij een ponskaartensysteem er uit komt.

Nu komt de tweede beperking bij Dr Stoetzer, die nl. niet algemeen alle gezichtspunten codeert die hij in een artikel vindt (zoals Gmelin) maar alleen die, die hem blijkens ervaring gevraagd worden bijv. geen eigenschappen van stoffen, maar wel voorkomen van bepaalde radicalen. Dit kan men doen met de documentatie van een bedrijf, waarvan men de vraagrichting kent. Echter in ons geval zal men zulk een beperking niet op kunnen leggen. Wel echter kan men de rem van Gmelin in de vorm van trefwoorden aanleggen.
Bij ons zou waarschijnlijk de keuze van een bepaalde groep (zwaardere) tijdschriften meer voor de hand liggen; dus een beperking in het bewerkte materiaal.

Men zou ook de genomen proeven kunnen analyseren en niet het gehele beschouwelijke gedeelte als zodanig. Zolang men proeven met twee parameters heeft, heeft ponskaarten weinig zin. Bijv. stikstofbemesting en opbrengst bij aardappelen. Gaat men echter met de proeven fijner te werk en trekt men bijv. binnen de gezichtskring der beschouwingen, de graad en de tijd der voorbewerking van de grond, de structuur van de bodem, de weersomstandigheden van dat jaar, voorzover zij van de standaard afwijken, het ras van de aardappelen, de hoedanigheid der knollen, de bewaaromstandigheden voor het poten, de aanwezigheid van resten van vroegere bemestingen en derg., dan is het duidelijk dat ponskaarten wel van belang kunnen zijn.

Stoetzer bracht een belangrijk bezwaar van de veldponskaarten naar voren t.o.v. de randponskaarten. De veldponskaarten kunnen uitsluitend machinaal bewerkt worden en bij de machines moet men in de queue staan tussen de statistici en de administratieve mensen in. Dat kan onder bepaalde omstandigheden (Januari) tijden duren. Dr Stoetzer beantwoordt 80% van de binnenkomende vragen met het documentatiesysteem, 20% met behulp van de ponskaarten, waarmee men thans 2-3 jaar werkt.

Tenslotte dient vermeld te worden dat Dr Stoetzer nog steeds doorgaat met de gebruikelijke opname in het gewone documentatiesysteem van die artikelen, die tevens op ponskaarten gebracht worden. Bij het ponsen worden dan echter <u>die</u> parameters, die reeds in het documentatiesysteem tot hun recht komen, niet meer vastgelegd. (Voor een uitvoerige beschrijving zie Nachr. für Dok. 3(1952)4:189-192 en 5(1954)3:132-136).

Volgens de literatuur komen ponskaarten in aanmerking bij minimum gemiddeld 5 parameters per publicatie. Opvallend is, dat bij het Gmelin Institut slechts een factor van 3,5 genoemd wordt.
Hoe enorm de analyse mogelijkheden overigens zijn, blijkt duidelijk uit het volgende: indien men de keuze heeft in één rij (12 nrs) naar believen 0,1 t/m 12 ponsingen te maken met alle mogelijke combinaties daarvan dan geeft één rij 4096 mogelijkheden (Nachr. f. Dok. 5(1954) 4:193). En de Hollerith en Bull kaarten bevatten elk 80 rijen!

In het algemeen geeft men toe, dat de mogelijkheden voor beantwoording van "querfragen" (d.w.z. vragen die niet in het, aan het normale documentatiesysteem ten grondslag liggende, hiërarchische systeem passen) met de ponskaarten geopend worden. Men moet zich dan echter terdege realiseren, welke "querfragen" of groepen van "querfragen" men verwachten kan en zich niet eenvoudig op alle mogelijke combinaties instellen, iets wat in stadium 2, op een speciaal gebied, wel mogelijk is.

5. Reproductie- en vermenigvuldigingstechniek.

Door een gunstige samenloop van omstandigheden kon de reproductiedag van de vierdaagse Fachlehrgang, die te Essen in het Haus der Technik (een bijzonder goed en efficient ingericht congresgebouw) door de Ausschuss für Nachwuchsbildung der Deutsche Gesellschaft für Dokumentation georganiseerd werd, meegemaakt worden. Tevens was er tijdens de eigen bezoeken dikwijls gelegenheid over de reprografische afdeling bij de verschillende instellingen te spreken. Speciaal van belang waren hiervoor de bezoeken aan de Research afdeling van de fabriek Kalle en Co , G.m.b.H., de documentatiedienst van de AEG (Dr C.Braband), de reproductieafdeling van het Gmelin Institut en de Bibliotheek van Battelle Institut te Frankfurt a. Main.

Het is waarschijnlijk het beste diverse aspecten van de reprografie de revue te laten passeren. Daarbij zal alleen iets gezegd worden over de bijzondere treffende dingen die in ons land anders of niet geschieden.

5.1.

De tegenstelling microfilm/microkaart is in West Duitsland weinig in discussie aangezien de microfilm het gehele terrein vrijwel in handen heeft. Als oorzaken hiervan kunnen worden genoemd:

1e. microkaartopname-apparaten worden niet gebouwd. Hier en daar zijn nog enkele in werking uit de tijd dat de heer Goebel nog in Duitsland werkte. De bouwers van de microfilmopname- apparaten zijn daarentegen actief met reclame.

2e. Door het buitenland (VSA) werden grote hoeveelheden microfilms geleverd in verband met de zeer teruggelopen bezittingen door oorlogsschade. Gehele tijdschriftenseries heeft men op verschillende plaatsen op deze wijze toch weer kunnen verwerven.
In Oost Duitsland schijnt de microkaart wel vrij goed ingevoerd te zijn volgens mededeling van een der fabrikanten. Het komt ook veel voor, dat men microfilms in de vorm van strips hanteert, waarvoor wij op enige plaatsen bijzonder doelmatige opbergkastjes in gebruik zagen,(Gmelin Institut, Biol. Bundesanstalt) die geheel aangepast zijn aan het bewaren van dit speciale materiaal. In het Gmelin Institut gebruikt men voor grotere objecten de microkaart (opname apparaat van eigen constructie); voor kleinere objecten de microfilmstrip. In theorie heeft de microkaart in Duitsland wel voorstanders (Prof. Dr E Pietsch, dhr. Thiele, de vertegenw. van Phy.W.) hoewel grotere mogelijkheid van krassen van microkaart t.o.v. microfilm genoemd wordt. De toezending van microfilm of fotocopie i.pl.v. uitlening werd aangetroffen bij de Kékulébücherei Leverkusen.
Een bijzonder eenvoudig, zelf geconstrueerd, opname-apparaat met een leica (voor microfilm) demonstreerde AEG (Dr C.Braband).

5.2
Leesapparaten.

Met de bouw hiervan is de duitse industrie zeer actief. Naast de microvist zagen wij het leesapparaat van de Physikalische Werkstätten Göttingen en van Lumoprint Hamburg. Geen der betrokken firma's heeft nog een leesapparaat geconstrueerd zoals dat in de reproductieafdeling van het Gmelin Institut aanwezig is, nl. niet langer met de spiegel op

de plaats waar het hoofd van de lezer zou moeten zijn, maar onder het apparaat dat dan de tekst projecteert op een matglas op tafelhoogte. Dr Braband (AEG) berichtte, dat ten hunnent noch microfilm noch microkaart geaccepteerd werden als leesmateriaal, doch uitsluitend als een vorm van bewaring.
Bouw van een eigen leesapparaat werd dan ook door AEG opgegeven. Als grootste bezwaar wordt genoemd dat men geen aantekeningen maken kan op het document. Bij de Bayer Werke accepteert men daarentegen de microreproductie wel; maar bij nodige grondige studie, worden vergrotingen gemaakt. Discussies over al of niet schadelijk voor de ogen bij het gebruik van matglas zijn nog gaande. Misschien is een minder licht-doorlatende plaat van plastic materiaal de oplossing.

5.3

Lichtdruk is nog weinig in bibliotheken en Documentatie-instellingen in gebruik. Behalve bij de documentatiedienst van de AEG was nergens sprake van veel ervaring. Zelfs in de voorbeeldige reproductieafdeling van het Gmelin Institut, waar alles volkomen up-to-date is onder een zeer goed geinformeerde leiding, was de lichtdrukapparatuur niet op hetzelfde niveau.

Een belangrijke ontwikkeling is dat bij de fa. Kalle momenteel apparaten ontworpen worden, waarmee het terugvergroten van microfilm of microkaart, dat tot nog toe altijd op fotografisch papier moest geschieden, op lichtdrukpapier (dus veel goedkoper) mogelijk zal zijn. De eerste proeven zagen er zeer aannemelijk uit. Tevens pretendeert Kalle, dat lichtdrukken, ontwikkeld met het droge ammoniakprocédé van hun fabriek, beslist houdbaar zijn. Met dit droge procédé worden ook de ozalid-ponskaarten gemaakt, die m.i. een bijzondere stap voorwaarts in de ontwikkeling betekenen. Men kan nu immers een volledige tekst (bijv. titel met referaat) op de te ponsen kaart brengen en is niet afhankelijk van de overbrenging der ponstekens in "klartext" door een of andere machine. Deze ponskaarten zijn reeds in Götiingen met goed gevolg beproefd; doch toepassing in de praktijk geschiedt nog nergens.
Kalle produceert thans ook speciaal houtvrij briefpapier, dat niet transparant is, maar niettemin eenvoudig gelichtdrukt kan worden.

Van de zijde van de AEG werd nog bepleit bij het vervaardigen van de transparant originelen voor lichtdruk niet gewoon carbonpapier maar geel carbonpapier te gebruiken. De resultaten waren echter weinig verschillend en men was het op de bijeenkomst in Essen niet eens over de noodzakelijkheid dit te adviseren.

De toepassing van Agfa directo-flex papier (= kodak autopositive)als uitgangs-transparant bij het vervaardigen van lichtdrukken, is iets dat navolging verdient. Het belangrijke punt is dat het directoflex papier voor het maken van copieën met de beeldzijde direct op het lichtdrukpapier gelegd kan worden, hetgeen scherpere afdrukken garandeert. Voor de toepassing van lichtdruk in de documentatie zie men: Nachr. für Dok. 5(1954)2:88-91.

5.4 Xerographie.

Bij Battelle Institut (Frankfurt a.Main) werd een xerographie apparaat, dat geregeld in plaats van fotocopie gebruikt wordt, in vol bedrijf bezichtigd. Het apparaat is al enige jaren oud en er schijnt al weer veel verbeterd te zijn, de kosten kwamen op 50 pfg per copie tegen DM 1.- per normale fotocopie. De eenvoud der handelingen maakt dat iedere kantoorbediende het kan. Men heeft dus weinig onkosten voor personeel. De Haloid Cy in de Ver. Staten, die deze uitvinding exploiteert vraagt voor een apparaat DM 28.000. Kalle is bezig aan een xerographie apparaat van ongeveer DM 1000/-. Men maakt telkens één afdruk. Dit kan met dezelfde plaat ongeveer 300 maal. De nodige handelingen maken voor een buitenstaander de indruk dat het procédé toch tamelijk omslachtig is. Men moet achtereenvolgens:

1. seleenplaat laden
2. belichten
3. in koolstoftrommel draaien
4. papier erover heen leggen en op de rug wrijven voor het overzetten
5. papier verhitten voor fixeren

Na 3 en tijdens 4 en vóór 5 is het beeld zonder meer van de drager af te vegen, zodat men ook nog de nodige voorzichtigheid moet betrachten. Volgens de expert van Kalle echter heeft dit procédé wegens de lage prijs een grote toekomst.
De voornaamste toepassing acht hij momenteel de vervaardiging van papierfoliën voor lichtdrukken; ook vergrotingen uit microfilms kunnen op xerographie platen vervaardigd worden. De snelheid wordt ook t.o.v. de fotografische procédé's waar men met ontwikkel-, fixeer- en spoeltijden moet rekenen groot voordeel genoemd. Met de nieuwere apparaten kunnen ook halftonen worden overgebracht (zie verder Nachr. für Dok. 5(1954) 2:83-88).

5.5

Voor vermenigvuldiging van cataloguskaartjes wordt veelal kleine stencils toegepast. Ook het Printosysteem (relief en daarna achterzijde ininkten) vindt nog toepassing. Bij AEG wordt toegepast een kantoor - lichtdrukapparaat dat in één arbeidsgang kaartjes opneemt en ~~en~~twikkelt volgens het droge ammoniakprocédé. De ammoniaklucht wordt afgezogen, zodat men daar geen enkele last van heeft in het vertrek waar het apparaat staat. Veel wordt bij AEG Agfa directo-flex gebruikt voor copiëring van bestaande kaartjes met referaten (geknipt uit referaattijdschriften en geplakt op kaartjes). Men vervaardigt een copie op directoflex papier (spiegelbeeld, maar zwarte letters op wit fond) en hiervan met de lichtdrukmachine weer afdrukken die normaal leesbaar zijn.
Dr C.Braband heeft een opstelling van kosten der diverse procédé's gemaakt waarvan een afdruk in Bijlage.

5.6

Wat de economische zijde van de reprografie betreft viel speciaal de getroffen regeling in de Universiteitsbibliotheek te Heidelberg op: de gehele reproductie is daar verpacht (zoals men een cantinebedrijf verpacht) aan een firma die daartoe ruimte in de bibliotheek zelf huurt. De controle tegen te hoge prijzen wordt uitgeoefend doordat men

bij de pachtovereenkomst bepaalde maximumprijzen bedingt tegenover de ter beschikkingstelling van ruimte in een rijke bibliotheek,waar dus veel copiëerwerk direct in huis is te verrichten. Tegenover die zekere omzet staat dus een bepaalde prijslimiet. Natuurlijk zouden de tarieven in eigen bedrijf nog lager kunnen zijn maar men ziet hierin alleen maar een stille subsidie van de opdrachtgevers waartoe geen enkele aanleiding zou bestaan.

5.7

De reproductieafdeling van het Gmelin Institut is te vergelijken met die van de bibliotheek der T.H. te Delft. Behalve op het gebied van de lichtdruk is zij evenzeer compleet uitgerust. De leider, dhr. Thiele vertelde desgevraagd, dat hij zijn berichten niet uit de documentatieliteratuur haalt, maar uit de technische fotografische buitenlandse tijdschriften, die de documentatie en reproductie fotografie meer en meer in hun gezichtskring gaan betrekken. Voor de opname van de microkaart werd een eigen apparatuur gebouwd bij gebrek aan een firma die dit in Duitsland commercieel doet. Aan het opname apparaat voor microfilm werd een speciaal electrisch oog geconstrueerd, dat de lichtsterkte meet en daarna de belichtingstijd regelt. Dit is gedaan om twee redenen: De schommelingen in stroomsterkte zijn in de electriciteitsvoorziening van Clausthal bijzonder groot, omdat dit stadje zich aan een uitloper van een net bevindt, terwijl er tevens in directe nabijheid grote afnemers zijn en ten 2e: omdat dit oog naar gelang van de kleur van het papier van het op te nemen object de belichtingstijd kan doen veranderen.

6. Situatie Landbouwdocumentatie en Landbouwbibliotheken in West-Duitsland. (Gegevens van Prof. Lauche, Frau Dr Anders e.a.)

Een centrale documentatiedienst op het gebied van de landbouw, zoals men die bij ons kent in de vorm van het Centrum voor Landbouwdocumentatie, heeft men in Duitsland nog niet. Men is echter zeer belangstellend naar de organisatie hier te lande en het is niet onwaarschijnlijk, dat de gelegde contacten er toe zullen leiden, dat de organisatie te Wageningen min of meer als voorbeeld zal dienen voor een te Völkenrode op te richten centrum.
Er is in Völkenrode in zekere zin reeds een begin gemaakt. De bibliothecaris Prof. Dr R.Lauche compileert reeds sinds enige jaren een centrale catalogus van bibliographieën op landbouwgebied, aanwezig in Duitse bibliotheken.
Dit bronnenregister bevat voor 55% duits materiaal, voor 35% engels-amerikaans materiaal en voor 20% materiaal uit andere taalgebieden. Bezocht werden een groot aantal bibliotheken op landbouw en natuurwetenschappelijk gebied in zowel Oost- als West-Duitsland. Elke titel is door de bewerker uitvoerig geannoteerd nadat hij de betreffende uitgave in handen heeft gehad. Uit enkele steekproeven bleek dat nog veel belangrijk materiaal ontbreekt. Uitgave van dit register met behulp van subsidie wordt voorbereid.
Afgezien van dit begonnen bronnenregister lijkt Völkenrode een geschikte plaats voor een documentatiecentrum, waar er immers een staf van deskundigen op de diverse, in Völkenrode tesamen gebrachte, instituten de helpende hand zou kunnen reiken.
De "Agrarbibliographie" van Dr Asten, de enige thans bestaande speciale duitse landbouwdocumentatie voldoet geenszins, de opname in dit orgaan hangt af van de activiteit bij het zenden van recensie-exemplaren door de betrokken uitgevers van boeken en tijdschriften; er zijn geen fondsen voor enige aankoop, de compilatie geschiedt geheel volgens eigen inzichten van de redacteur, en dit alles zonder de steun van een enigszins belangrijke landbouwbibliotheek.
Het enige alternatief voor het nieuwe centrum zou de landwirtschaftliche Abteilung der Universität Bonn zijn, de thans grootste landbouwbibliotheek in West Duitsland. (55.000 delen). Bonn heeft landbouw als Sondersammelgebiet toegewezen gekregen. Deze bibliotheek maakt echter niet de indruk een bepaald centrale positie in te nemen, noch de instantie te zijn waarvan men verwachten kan dat zij een leidende rol wil spelen.
Bonn heeft een overeenkomst met Halle dat beide bibliotheken op het gebied van de landbouw in hun respectievelijke gebieden (West en Oost Duitsland) voor elkaar inkopen en dit elkaar toezenden zonder verdere onderlinge afrekening.
De situatie in West Duitsland is daarom zo zwak op het gebied der landbouwbibliotheken, omdat bij de verdeling van Duitsland de belangrijkste landbouwbibliotheken in Oost-Duitsland kwamen te liggen. De centrale functie wordt daar waargenomen door de bibliotheek van de Deutsche Akademie der Landwirtschaft te Berlijn (90.000 dln). Deze bibliotheek heeft voldoende personeel en daar wordt ook een centrale catalogus van alle aan de akademie aangesloten onderzoekinstituten bijgehouden. Een reeks van vakbladen maken het haar mogelijk veel buitenlands materiaal in ruil te verwerven. Voorjaar 1955 zal begonnen worden met de uitgave van een groot opgezet referaat -

tijdschrift: Landwirtschaftliches Zentralblatt" in 4 afdelingen nl.: Acker- und Pflanzenbau, Tierzüchtung und Tierernährung, Forstwesen en Landtechnik.
Bovendien geeft de "Zentralstelle für wissenschaftliche Literatur" uit: Inhaltverzeichnisse sowjetischer Fachzeitschriften, waarvan serie 4 aan de landbouw is gewijd.

Dan bevindt zich in de Oostzône nog de grote landbouw-bibliotheek van de landbouwfaculteit te Halle. Belangrijk zijn ook de faculteiten te Jena, Leipzig, Königsberg, Breslau, waarbij ná de oorlog nog Rostock gekomen is. De destijds grootste landbouwbibliotheek van de landbouwfaculteit van de Humboldduniversiteit werd in de oorlog voor 80% vernietigd. De afdeling landbouw van de Duitse Staatsbibliotheek is eveneens grotendeels vernietigd.

In West-Duitsland is naast Bonn en Völkenrode nog van belang de bibliotheek van de Biologische Bundesanstalt für Land- und Forstwirtschaft te Braunschweig, die echter qua omvang en personeelsbezetting toch niet de leidende functie op het gebied der landbouwdocumentatie schijnt te kunnen uitoefenen.

Naast deze drie wel bezochte West-Duitse landbouwbibliotheken zijn er in West-Duitsland nog van belang:

1. de bibliotheek van de J.-Liebig Hochschule für Bodenkultur und Veterinärmedizin te Giessen. Deze moest na de oorlog geheel nieuw worden opgebouwd. Zij staat onder leiding van een afgestudeerde veearts. Zij is van de orde van grootte van Bonn (mij werd gezegd, dat een afzonderlijk bezoek aan deze bibliotheek niet nodig geacht werd.
2. Bibliotheek van de Bundes Versuchs- und Forschungsanstalt für Milchwirtschaft in Kiel, die geheel op zuivel gespecialiseerd is (Leiding Dr Wihr).
3. Bibliotheek van de Bundesanstalt für Forst- und Holzwirtschaft in Reinbek bei Hamburg, die op bosbouw gespecialiseerd is.

Dan zijn er nog o.m. de volgende kleinere bibliotheken, die echter qua omvang en personeelsbezetting niet veel boven het niveau van een instituutsbibliotheek staan:

1. Stuttgart Hohenheim, bibliotheek van de Landwirtschaftliche Hochschule.
2. Hannover bibliotheek Tierärtzliche Hochschule
3. Hannover Bibliothek der Fakultät für Gartenbau und Landeskultur der Technische Hochschule
4. München-Weihenstephan (Afd.v.d.Techn. Hochschule, München)
5. Göttingen landw. Fakultät } in de oorlog vernietigd en
6. Kiel landw. Fakultät } in wederopbouw.

7. Coöperatie van bibliotheken.

Werd reeds bij de microfilm gereleveerd dat de grote vooruitgang in het gebruik van de microfilm hoofdzakelijk een oorlogsgevolg is, hetzelfde is duidelijk het geval met de vergaande samenwerking tussen de bibliotheken onderling. Door de grote verliezen die ook door de bibliotheken geleden zijn, is het leenverkeer t.o.v. de overgebleven bezittingen enorm intensief. Dit leenverkeer schept zelfs hier en daar bijna onoverkomelijke problemen. Om het enigszins in banen te leiden heeft men eenzelfde regionale verdeling als in Engeland zodat men zich in de eerste plaats wendt tot het regionale centrum, met uitzondering van bepaalde bijzondere gevallen (Gmelin Institut) die over het gehele land direct mogen lenen. In het laatstgenoemde instituut is het knelpunt van de organisatie van de bibliotheek de juiste organisatie van het intensieve leenverkeer dat honderden banden per dag bedraagt. Alleen naar de Universiteitsbibliotheek Göttingen gaat tweemaal per week een auto heen en weer. De afgelegen ligging is hier aan mede schuld natuurlijk en de zeer recente verhuisplannen naar Frankfurt of Keulen zijn mede te danken aan dit inconvenient.

Behalve dit leenverkeer is een typisch verschijnsel de streng doorgevoerde regeling der Sondersammelgebiete voor de diverse bibliotheken. Om deze regeling enige kracht te kunnen bijzetten, hanteert de Deutsche Forschungsgemeinschaft de subsidies al naar deze toewijzing van gebieden en indien dus een bibliotheek niet voldoende de op zich genomen verantwoordelijkheid t.a.v. een bepaald gebied vervult, kan de D.F.G. hare subsidies verminderen en het betreffende gebied aan een andere bibliotheek toewijzen. Dit laatste was juist t.a.v. twee bibliotheken onlangs ook werkelijk gebeurd. Om enige voorbeelden te noemen : voor de UB Göttingen zijn de Sondersammelgebiete o.a. bibliotheekwezen, anglo-amerikaanse cultuur, voor de Senckenberg Bibliotheek Botanie, Zoologie en algemene Biologie. Nu is de idee der Sondersammelgebiete niet nieuw: reeds in 1890 schijnt Althof deze mogelijkheid geopperd te hebben. De nood heeft echter thans deze ideeën tot werkelijke toepassing gebracht.

Duidelijk is ook de cooperatie weerspiegeld in de enorme activitiet op het gebied van (al of niet uitgegeven) centrale catalogi van allerlei soort en bestrijkende allerlei terreinen en groepen van bibliotheken. Völkenrode voert een centrale catalogus van alle 13 daarmee verbonden instituten, de Bibliotheek van de Biologische Bundesanstalt voert een centrale catalogus vam alle 20 instituten (waarvan 3 in Braunschweig zelf) die hiermee verbonden zijn. De Gmelin bibliotheek heeft direct na de oorlog een centrale catalogus van tijdschriftenbezit aangelegd van alle duitse bibliotheken op het gebied der anorganische chemie en randgebieden. In Bonn (Landwirtschaftliche Abteilung der Universitätsbibliothek) is juist voor uitgave gereed gekomen een manuscript van een centrale catalogus van het tijdschriftenbezit van alle landbouwinstituten van deze universiteit. Hierna zal een dergelijke lijst volgen van het boekenbezit.

Andere voorbeelden van intensieve cooperatie op het gebied van catalogi zijn:

ZKA d.i. Zentalkatalog für Ausländische Literatur, monatliches Verzeichnis der von deutschen Bibliotheken erworbenen seit 1950 im Ausland erschienen Bücher, bearb. vom Zentralkatalog der wissenschaftliche Bibliotheken des Landes Nordrhein Westfalen zu Köln. Hierin is Gruppe 22 gewijd aan de Landbouw. Er wordt overwogen deze rubriek ook afzonderlijk uit te geven.

Centrale Catalogus te Marburg van buitenlandse tijdschriften aanwezig in West Duitse bibliotheken.

Frankfurter Sammelkatalog. Buitenlandse literatuur aanwezig in de duits sprekende gebieden. (Vroeger Berlin maar die is thans niet meer ter beschikking).

Hessische Zentralkatalog voor het regionale leenverkeer.

De bovengenoemde Centrale Catalogi zijn slechts voorbeelden: in werkelijkheid zijn er veel meer, dit is echter wat bij een eerste vluchtig bezoek al direct opgevangen wordt, hetgeen een maatstaf kan zijn voor wat men aan centrale catalogi zou vinden als men er werkelijk naar speurt.

Wat tijdschriften betreft kan nog de nieuwe druk van de GAZ genoemd worden, waarvan de drukproeven op verschillende bibliotheken ter correctie lagen en de TWZ (Technische und Wissenschaftliche Zeitschriften), een centrale catalogus van tijdschriften in vijf delen.

De Deutsche Forschungs Gemeinschaft gaf in stencilvorm uit een soort minimumlijst van buitenlandse tijdschriften die in elk geval in elke UB behoren te zijn. (lijst A). Tevens wordt gewerkt aan een lijst B van buitenlandse tijdschriften die tenminste in één UB in Duitsland aanwezig zouden moeten zijn.

Wat de samenwerking tussen centrale en instituutsbibliotheken betreft is in het algemeen de instituutsbibliotheek in Duitsland meer een praesens bibliotheek terwijl de UB of centrale bibliotheek in de eerste plaats voor het leenverkeer beschikbaar is. Daaruit volgt dat de documentatie niet aan de UB kan geschieden maar eerder op de gespecialiseerde instituten uitgevoerd zal worden.

Veel nauwe organisatorische samenwerking ziet men bijv. in Frankfurt waar de beroemde ,zéér rijke biologische bibliotheek van de Senckenberg Stichting (250.000 bd vnl. door ruil verkregen; hier ziet men de vrucht van het in stand houden van een eigen ruiltijdschrift op hoog niveau), thans de natuurwetenschappelijke afdeling van de Universiteitsbibliotheek is geworden.

8. Gebruik systematische catalogi en trefwoordencatalogi; classificatieproblemen.

Voorop dient gesteld te worden dat het aantal bezochte bibliotheken natuurlijk te klein is in verhouding tot het totale aantal bibliotheken van West Duitsland om tot enige steekhoudende uitspraak te komen. Er dient derhalve wel degelijk bedacht te worden welke grenzen hieraan de geldigheid der uitspraken gesteld moeten worden. De trefwoordencatalogus was in de bezochte bibliotheken vrij algemeen aanwezig. De luxe van een systematische catalogus naast een trefwoordencatalogus kan men zich weinig veroorloven. Deze toestand werd in de UB Göttingen en in de Kékulé-Bücherei Leverkusen aangetroffen. In Göttingen is het dan zo, dat de bezoekers steeds eerst naar de trefwoordencatalogus geleid worden en dat de systematische catalogus pas geraadpleegd wordt als er niet voldoende antwoord in de trefwoordencatalogus gevonden wordt. De trefwoordencatalogus is als object-catalogus gedacht, de systematische catalogus als gezichtspunten-catalogus. De systematische is in 8 verschillende kamers bij 8 verschillende vakgebiedbewerkers opgesteld.
Volgens Dr Bauhuis (UB Heidelberg) die juist van een studiereis in de Ver. Staten was teruggekeerd, komt men daar langzamerhand meer en meer terug van de trefwoorden en helt men over naar de systematische.
In de UB Heidelberg acht men de aanwezige trefwoordencatalogus onbevredigend en is, evenals in Völkenrode, alleen nog maar onzeker welke systematiek gekozen dient te worden. Het opbouwen van een eigen systematiek werd (terecht) als onefficiënt gekenschetst.

Het debat pro en contra decimaalclassificatie is nog in volle gang. Meestal werd een eigen systeem gebruikt. Bij de AEG documentatiedienst waar men de zaken zeer nuchter maar grondig beziet en vooral ook de kosten nooit uit het oog verliest heeft men allerlei classificaties geprobeerd en tenslotte de Decimale Classificatie gekozen omdat deze zoveel classificatiewerk uit de hand heeft genomen door het reeds voor ons te doen; is de UDC dan missschien in het eigen vakgebied niet altijd bijzonder bevredigend, op alle randgebieden staat zij ook klaar. De onderzoekers zelf, zo betoogde Dr Braband (AEG) kunnen bij verdere nodige detaillering een eigen randponskaarten-systeem voor zichzelf maken.

Het maken van een systematisch overzicht der gebruikte trefwoorden werd in enige gevallen als zeer wenselijk gekarakteriseerd. Zulk een overzicht was bijv. in de Senckenberg bibliotheek aanwezig. Slechts in één geval werd een dictionary catalogue gevonden (Battelle Instituut Frankfurt, waarschijnlijk onder invloed van de Amerikaanse moederinstelling). Het Gmelin Institut heeft een eigen classificatie evenals de meeste andere bezochte instituten. Alleen met dit onderscheid, dat op het Gmelin Institut het denken over de classificatieproblemen zeer ver ontwikkeld is, vooral natuurlijk in verband met de toepassing van de ponskaarten. Dit was ook de enigste plaats waar de moderne en meest recente literatuur over de classificatieproblemen bekend was; elders, waar men zelfs over classificatie publiceert, bleek de nieuwe engelse en amerikaanse literatuur onbekend te zijn.
De analyse van het document is reeds ter sprake gekomen bij de afd. ponskaarten.

9. Organisatie documentatiediensten.

Er werden 4 documentatiediensten bezocht t.w.:
1. van het Gmelin Institut, 2. van het Institut für Marktforschung, Völkenrode, 3 van de AEG en 4. van de Lit. wissenschaftliche Abteilung der Bayer Werke.

9.1
De meest volledige uitgebouwde documentatiedienst is ongetwijfeld die van het Gmelin Instituut. Men geeft daar wel geen referaattijdschrift uit maar daarvoor in de plaats komt dan de uitgave van het Gmelin Handbuch.

9.2
Een kleinere documentatiedienst werd aangetroffen in de Bibliotheek van het Institut für Marktforschung Völkenrode. Deze bibliotheek is de grootste der Instituutsbibliotheken te Völkenrode. Het documentatiesysteem is volgens een eigen systeem ingedeeld.

9.3
De documentatiedienst van de AEG is wat omvang betreft goed te vergelijken met die van het Centrum. Het kaartsysteem omvat 180.000 kaarten en de jaarlijkse aanwas is ongeveer 30.000 kaarten, Referaattijdschriften worden eenzijdig bedrukt besteld en dan uitgeknipt en opgeplakt. Het lichtdruksysteem ware natuurlijk veel eenvoudiger, maar het drukken van referaattijdschriften op doorzichtig papier voor dit doel was voor Duitsland nog toekomstmuziek. Men was zeer verbaasd te vernemen dat dit in Nederland reeds vele jaren lang geschiedde. Voor het eventueel nodige dupliceren van zulke opgeplakte kaartjes werd allwel lichtdruk toegepast met als tussenfase een afdruk op directoflexpapier. Sorteren en inruimen geschiedt in loondienst.

9.4
De documentatiedienst van de Kékulébucherei te Leverkusen (Bayer Werke) maakt jaarlijks 20.000 referaten (7 wetenschappelijke werkers) en geeft enige interne referatenbladen uit. Het algemeen chemisch-technologisch blad is thans in de 41e jaargang. Daarnaast maakt deze afdeling een referatenblad op het gebied der textiel en fotografie (samen met Agfa). De medische en pharmaceutische afdelingen geven eigen referatenbladen uit, allen echter slechts voor intern gebruik.
Registers worden niet gemaakt aangezien men het geheel als een attenderingsorgaan ziet. Vermenigvuldiging:kantooroffset. Gehele afdeling 45 mensen. Het binden (met plasticlijm) gebeurt ook in eigen bedrijf. Er is een speciale zelf geconstrueerde draaiende vergaartafel.

10. Diversen

10.1 Opleiding documentalisten.

Deze opleiding heeft in Duitsland nog niet een bepaalde vorm. Men heeft het vorige jaar voor het eerst een Fachlehrgang georganiseerd en wel van 4 dagen door de Ausschuss für Nachwuchsbildung der Deutschen Gesellschaft für Dokumentation EV. Van de 2e Fachlehrgang, die dit jaar in Essen georganiseerd werd, kon een dag meegemaakt worden. Daarbij bleek dat deze Fachlehrgang weliswaar voor "Nachwuchsbildung " opgezet is maar dat toch tevens in de discussies het niveau van cursus verlaten wordt en men op het plan van een colloquium van collega's komt. Daardoor was het ook mogelijk dat bij de discussies meegemaakt werd een strijd over het verschil tussen documentalist en bibliothecaris waarbij zulke uitgesproken meningen verkondigd werden dat het welhaast moet schijnen, dat men in Duitsland nog verkeert in het stadium dat hier te lande sinds vele jaren tot het verleden behoort. Het bleek ook wel dat bij een dergelijke kloof samenwerking tussen de bestaande bibliotheekscholen (in Duitsland twee hogere en drie op middelbaar niveau) enerzijds en diegenen die een opleiding willen stichten voor documentalisten anderzijds, vrijwel ondoenlijk moet geacht worden. Hieruit moet niet worden afgeleid dat de honderd te Essen aanwezigen het met de geuite meningen eens waren: meermalen kwam luid protest als geconstateerd werd dat documentalisten en bibliothecarissen twee soorten mensen zijn, of dat zij totaal andere functies hebben, of dat op bibliotheekscholen alleen maar dingen verteld worden die een documentalist niet nodig zou hebben en derg. meer.

O.i. worden de verschillen nodeloos opgeschroefd en wordt te weinig het gemeenschappelijke gezocht. Dr K.Fill de redacteur van een glastechnisch referatenblad te Wiesbaden, die als voorzitter van deze bijeenkomsten bijzonder scherp stelling nam, gaf zeker niet de algemene opinie der aanwezigen weer. Het ware van belang dat diegenen die meer heil in het slaan van een brug zien, een even goed sprekende en schrijvende voorman vinden die hun standpunt zou kunnen verdedigen op een gelijkwaardig energieke en vlotte wijze. De publicaties van Dr Fill (Nachr. für Dok. 5(1954)1:28-32 en 5(1954)3:119-122) zijn evenmin geruststellend.

10.2 Bibliotheekinstructie voor studenten.

Aan de instructie van studenten wordt veel meer gedaan dan bij ons, althans in de bezochte bibliotheken. Bijvoorbeeld wordt in Göttingen gedurende 1 semester 1 uur college per week (totaal 20 uur) gegeven over bibliotheekwezen en bibliografie. Het college is facultatief en wordt gegeven door de onderbibliothecaris Dr Luther. Het laatste uur gaan de studenten dan naar de specialist-wetenschappelijk ambtenaar. Practicum in onzen zin werd nergens aangetroffen. Ook in Heidelberg geeft men college: de bibliothecaris bibliografie en de wetenschappelijke ambtenaren bibliotheekgebruik. In Bonn (Landwirtschaftliche Abt. Universiteitsbibliotheek) gaf de bibliothecaresse zelf 1 uur inleiding in het gebruik van de bibliotheek. Im Frankfurt geeft Prof Eppelsheimer aan de universiteit colleges over bibliotheekwezen en bibliografie.

10.3

Er is over het algemeen een opvallend goed contact met Oost Duitsland en men is ook zeer goed op de hoogte van wat daar verschijnt, resp. zeer goed voorzien van de daar uitgegeven vakliteratuur. Ook met Italië zijn de verbindingen blijkbaar (van oudsher?) bijzonder intensief.

10.4

De fa. Springer verbiedt nadrukkelijk het maken van microfilms en derg. van artikelen in haar tijdschriften. Het Hessische Landesgericht heeft onlangs iemand veroordeeld wegens het maken van een fotocopie van een nog niet uitverkocht boek. De zaak is in hoger beroep gegaan.

10.5

In Heidelberg is men bezig (geheel parallel aan recente Wageningse bemoeiïngen in deze richting) speciaal ter ondersteuning van het Studium generale een algemene boekenverzameling voor de bredere orientering van de student aan te leggen, waarin de verzamelde werken van bijv. Burckhardt, Huizinga en dergelijke komen. Men hoopt daarmee enigszind de neiging tot het gebruiken van de universiteit als vakschool tegen te gaan.

10.6

Attendering. Een bijzonderheid op dit gebied werd aangetroffen op de Bibliotheek van het Battelle Instituut te Frankfurt a.Main, waar nadat een onderzoek beeindigd is, de attenderingskaartjes weer van de onderzoeker terugkomen en in de bibliotheek op het betreffende onderwerp opgeborgen worden. Dit is natuurlijk alleen mogelijk in instituten waar de looptijd van bepaalde onderzoekingen gemiddeld niet te lang is, hetgeen bijv. op onze TNO-instituten dus meestal het geval zal zijn; minder goed kan dit op de wetenschappelijke instituten van de universiteiten toegepast worden.

Conclusies en aanbevelingen.

1. Internationale samenwerking.

De basis voor de hervatting van een internationale samenwerking van bibliothecarissen en documentalisten op het gebied van de land - bouw is definitief gelegd.

2. Ponskaarten.

De thans in Duitsland sinds enige jaren lopende proeven met het gebruik van ponskaarten bij de documentatie van de wetenschappelijke literatuur geven een voorlopig bevredigend resultaat. Een proefneming hier te lande op het gebied der landbouwliteratuur verdient overweging. Daarbij dienen zeer goed de grenzen van de mogelijkheden van de toepassing in acht genomen te worden, zoals deze uit de besprekingen met de betrokkenen naar voren kwamen. Ponskaarten zijn geen universeel middel voor oplossing van al onze problemen inzake literatuuronderzoek. Zij kunnen echter wel op bepaalde wijze en op bepaalde gebieden toegepast dit literatuuronderzoek belangrijk vergemakkelijken.

3. Reproductietechniek.

De research op dit gebied is in Duitsland blijkbaar zeer actief. Verschillende belangrijke nieuwigheden staan reeds ter beschikking (diazoponskaarten, directo flexpapier) of komen zeer binnenkort aan het einde van het proevenstadium (goedkopere xerografieapparatuur, terugvergroten van microreproductie op lichtdrukpapier of zelfs xerografisch). Merkwaardig is dat men nog zeer weinig toepassingen in bibliotheken aantreft. Het verdient aanbeveling hier te lande bij de aanschaffing van apparaten reeds thans rekening te houden met de hier aangegeven nieuwe mogelijkheden, speciaal ook wat betreft combinaties van procédés.

4. Coöperatie.

Zoals vastgesteld is deze, door de nood gedwongen veel intensiever (bijv. verdeling der "Sondersammelgebiete" dan bij ons. Bestudering van deze verschillende facetten van coöperatie van bibliotheken is echter gewenst omdat vroeger of later ongetwijfeld deze problemen in verband met de aanwas der literatuurstroom hier te lande ook zullen rijzen.

5. Classificatie.

In dit opzicht is men zeker niet voor bij ons. Het verdient m.i. zeker aanbeveling van het vrij algemene enthousiasme voor de UDC gebruik te maken ook West Duitsland een gedeelte van het moeizame ontwikkelingswerk van deze classificatie te laten verrichten; hiermee is op het gebied van de landbouw een begin gemaakt, hetgeen een verlichting van onze taak betekent.

6. Documentatiediensten.

De voortreffelijke organisatie van de bezochte documentatie - diensten leidt tot de wens dat de nederlandse documentalisten eens een collectief bezoek organiseren naar deze diensten in West Duitsland.

BIJLAGE.

Kosten der Vervielfältigung von Literaturkarten (Dr C.Braband)

(Material, Maschinenkosten, Personalkosten, allgem. Kosten).

Die nachstehenden Angaben beziehen sich auf Karten im Normformat A6, die bei den photographischen und Lichtpausverfahren einzeln, bei den mechanischen Verfahren im "Viererblock" (Normformat A4) hergestellt werden.

1. Vervielfältigung in kleinen Stückzahlen. (Photographische und Lichtpausverfahren).

1.1 Herstellung des Originals mit Schreibmaschine auf Karten oder Transparentpapier.

Titel ohne Inhaltsangabe	ohne Durchschlag 19 Pf.	mit Durchschlag je Ex. 10 Pf.
Titel mit Inhaltsangabe	ohne Durchschlag 36 Pf.	mit Durchschlag je Ex. 19 Pf.

1.2 Lichtpausen von Transparentoriginalen (Einschlieszlich der anteiligen Kosten unter 1.1)

	Einzelkosten bei verschiedenen Stückzahlen						
	1	2	5	10	20	50	100
Titel ohne Inhaltsangabe	27	15	10	8	6	5,4	5,2
Titel mit Inhaltsangabe	42	24	13	9	7	6	5,5

1.3 Vervielfältigung von vorhandenen Originalen. (z.B. von Karteikarten mit aufgeklebten Referaten)

	Einzelkosten bei verschiedenen Stückzahlen						
Verfahren	1	2	5	10	20	50	100
Copyrapid	15	15	15	15	15	15	15
Rückvergröszerung von Mikrofilmnegativ	13	12,5	12,2	12,1	12,1	12,1	12,1
Lichtpause von Directo-flex-Kopie	13	9	5,8	5,4	5,2	5,1	5,1

2. Vervielfältigung in groszen Stückzahlen.
(Technische Verfahren).

2.1. Schreiben der Matrize, bezogen auf Format A6
(Einschlieszlich Kosten der Matrizen)

	Umdruckoriginal	Wachsmatrize	Rotaprintschablone
Titel ohne Inhaltsangabe	26 Pf.	33 Pf.	33 Pf.
Titel mit Inhaltsangabe	42 Pf.	51 Pf.	51 Pf.

2.2 Vervielfältigung von Karten mit Titeln ohne Inhaltsangabe.
(Einschlieszlich anteilige Kosten von 2.1)

	Einzelkosten bei verschiedenen Auflagen						
Verfahren	10	20	50	100	200	500	1000
Umdruck	5	3,2	2	1,6	1,4		
Wachsmatrize	6,3	3,7	2,2	1,8	1,5	1,3	1,2
Rotaprint	15	9,5	4,5				

2.3 Vervielfältigung von Titeln und Inhaltsangabe.
(Einschlieszlich anteilige Kosten von 2.1)

	Einzelkosten bei verschiedenen Auflagen						
Verfahren	10	20	50	100	200	500	1000
Umdruck	7	4,2	2,5	1,8	1,5		
Wachsmatrize	8,3	4,7	2,7	2,0	1,6	1,4	1,2
Rotaprint	20,0	12,0	5,2	2,4	1,9	1,7	1,5